



YOSH OILALARDA NIZOLAR SODIR BO‘LISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Saidvaliyeva Madina Fazliddinovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti “Psixologiya” kafedrasida o‘qituvchisi

Annotatsiya: Jamiyatdagi nikoh va oilaviy munosabatlar alohida shaxslar uchun ham, umuman davlat uchun ham mavjudlikning juda muhim sohasidir. Yosh oiladagi nizo muammosi alohida ahamiyatga ega. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, bugungi kunda ko‘proq ajralishlar 3 yildan kamroq vaqt davomida birga yashagan oilalarda sodir bo‘lmoqda. Bu tadqiqotchilarni yosh oilalarga alohida e’tibor qaratishiga sabab bo‘lmoqda.

Kalit so‘zlar: nizo, yosh oilalar, o‘zaro tushunish, adekvat munosabatlar, nikoh, oila, ijtimoiy rol, ijtimoiy status.

Inson nasl-nasabi va hayotini ta’minlash, madaniy va tarixiy tajribasini yetkazish uchun oilaga muhtoj. Yosh oila jamiyatning eng zaif qatlamlaridan biri. Oilalarning daromad darajasi bo‘yicha tabaqalanishi, nikoh munosabatlarining tabiati, umume’tirof etilgan xulq-atvor normalari, nikoh munosabatlarining tabiati, oiladagi bir necha avlodlarning munosabatlari o‘zgarib bormoqda. Turmush o‘rtoqlarning birgalikdagi oilaviy hayotining birinchi (dastlabki) bosqichida rasman e’lon qilingan nikoh ittifoqini haqiqiy oila birligiga aylantirish jarayoni sodir bo‘ladi. Bu davr ancha qiyin. Bu vaqtda umumiy ehtiyojlar, qiziqishlar, didlar, qarashlar va boshqalarning shakllanishi sodir bo‘ladi [1].

Oila shaxsni ijtimoiylashtirish, madaniy, etnik va axloqiy qadriyatlarni tarixiy ravishda uzatishning eng muhim vositalaridan biridir. Oilaviy hayot inson uchun muhim ahamiyatga ega va oilaviy hayotning farovonligi uning qanday rivojlanishiga, unda qanday rol o‘ynashiga va har bir turmush o‘rtog‘i uchun ular qanday hal qilinishiga bog‘liq. Oilaviy hayot dinamikasining qanday kechishi insonning o‘ziga, har bir turmush o‘rtog‘ining o‘zini boshqarish, taslim bo‘lish va murosaga kelish qobiliyatiga bog‘liq. Bular tug‘ma qobiliyatlar emas, ular insonning o‘z ustida mehnati va ta’lim olishi natijasida erishiladi [2].

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ayniqsa, yosh oilalar uchun nizosiz oilalar deyarli yo‘q. Inson hatto o‘zi bilan ham doimiy ziddiyatda. Turli oilalarda nizolar tabiati va chastotasi, eng muhimi, turmush o‘rtoqlarning ularni hal qilish qobiliyati, ziddiyatli vaziyatda o‘zini tutish madaniyatida sezilarli darajada farqlanadi. Nikohga moslashish davrida turmush o‘rtoqlarning nikoh va oila haqidagi umumiy g‘oyalari shakllanadi. Yosh oiladagi nizo aynan yosh turmush o‘rtoqlarning bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan oilaviy hayot haqidagi g‘oyalari tufayli yuzaga keladi. L.B.Shnaydarning so‘zlariga ko‘ra, keng ma’noda turmush o‘rtoqlar o‘rtasidagi nizoli munosabatlar muayyan mavzu yoki vaziyatga nisbatan maqsadlar, qarashlar, ideallar, g‘oyalar va boshqalardagi qarama-qarshilikdan kelib chiqadi [3].

Oilaviy nizo - bu o‘zaro ta’sirning turli darajalarini qamrab oluvchi murakkab hodisa. Uning kelib chiqishi va yo‘nalishi er-xotinlar o‘rtasidagi munosabatlar darajasida, ularning



xatti-harakatlarida ma'lum vaqt davomida amalga oshirilmasdan sodir bo'lishi mumkin. Juftliklar o'rtasidagi munosabatlarning keskinlashishi konflikt ularning muloqot doirasiga kirib borishiga va nizoning og'zaki va og'zaki bo'lmagan xatti-harakatlarining turli shakllarida namoyon bo'lishiga yordam beradi. Konfliktning xulq-atvor darajasiga o'tishi uning kuchayishi va yashirin bosqichdan ochiq bosqichga rivojlanishini ko'rsatadi. Oilada nizolarning ma'lum signallari yoki belgilari mavjud: inqirozli vaziyatlar (shartlar), keskinlik, tushunmovchiliklar, hodisalar, noqulaylik kabi. Oiladagi nizolarning eng keng tarqalgan sabablaridan biri er-xotinlardan birining yoki ikkalasining egoistligidir. Egoist birinchi navbatda o'z ehtiyojlari haqida o'ylaydi, o'zi haqida qayg'uradi va yaqinlarining ehtiyojlari va manfaatlarini hisobga olmaydi. Oiladagi egoizm baxtli nikohning asosiy dushmanidir. Umuman olganda, egoistlikdan ko'ra dahshatli illat yo'q, u afzalliklarni kamchiliklarga aylantiradi. Hatto egoistning qobiliyatlari va ongi ham bitta maqsadga bo'ysunadi - karerizm, o'zini o'zi hayratga solish va xatolarini oqlash. Turmush o'rtoqlardan birining egoistligi ikkalasini ham baxtsiz qiladi [4].

Xushmuomalalik va vazminlikni, o'z nuqtayi nazarini ishonchli va oqilona taqdim etish qobiliyatini o'rganish juda muhimdir. Agar turmush o'rtoqni ishontira olmasa, janjalni to'xtatgan ma'qul. Eng muhimi, oilaviy kelishmovchiliklarni janjalga, munozaralarni janjalga aylantirmaslik. Turmush o'rtoqlar ota-onalar va qarindoshlar bilan muloqot qilishni, eng muhimi, bir-birlarini hurmat qilishni o'rganishlari kerak. Oiladagi uyg'unlik asta-sekin o'zaro tushunish va shaxsiy o'zini o'zi takomillashtirishga asoslanadi. Agar turmush o'rtoqlardan biri ikkinchisining odatlari, ehtiyojlari va munosabatlaridan qoniqmasa, ikkinchisi buni tushunishi va o'zgarish zarurligini tushunishi kerak. Ikkala turmush o'rtoq'i ham xohlasa, vaziyatni tuzatish mumkin. Janjallar, ultimatumlar, haqorat, hatto jismoniy zo'ravonlik ham yaxshi xulq-atvorga undamaydi, yordam bermaydi, balki faqat aybdorning xatolarini tuzatishga yoki kamchiliklardan xalos bo'lishiga to'sqinlik qiladi. Kundalik hayot madaniyatini, munosabatlar madaniyatini oshirish - bu turmush o'rtoq'ining o'ziga nisbatan talablarini oshirishni ham anglatadi [5].

Oila a'zolari o'rtasidagi nizolar har doim ham amalga oshirilmaydi. Oilaviy o'zaro munosabatlar ishtirokchilarining nizolardan xabardorligi quyidagi turlarga bo'linadi: adekvat (kelishmovchiliklarning haqiqiy idrokiga mos); adekvat emas (sheriklar ziddiyatli vaziyatni buzilgan deb bilishadi); noto'g'ri (mojarolarning o'zaro ta'siri o'zini va oiladagi sherigini noto'g'ri baholash asosida yuzaga keladi). Oilalardagi odatiy va eng muhim nikoh nizosi an'anaviy erkaklar hukmronligi va uning haqiqiy asoslari o'rtasidagi ziddiyat, oilada hokimiyat uchun kurashdir. Bu omil turmush o'rtoqlar o'rtasidagi kelishmovchilik omillari orasida muhim o'rin tutadi. Harbiy oilalari o'rtasida o'tkazilgan bir qator tadqiqotlarga ko'ra, erkak turmush o'rtoqlarning 52% dan ortig'i ongsiz gender identifikatoriga ega, bu esa nizoning rivojlanishi uchun haqiqiy zamin yaratadi [6].

Turmush o'rtoqlar, ayniqsa yoshlar, odatda, har qanday bahsli vaziyatni dramatiklashtiradi va bunday vaziyatdan chiqishning yagona yo'li ajralishdir, deb hisoblaydi. Ko'p hollarda ajralish yaxshilikdan ko'ra yomonroqdir. Aksariyat hollarda ajralish yoshlarning oilaviy hayotning murakkab muammolarini hal qila olmasligi sababli



keladi. Boshqa barcha sabablar, garchi ular ba'zan birinchi o'ringa qo'yilgan bo'lsa-da, ular bilan birga keladi: kvartiraning yo'qligi, moliyaviy qiyinchiliklar, uzoq muddatli majburiy ajralish, uchinchi shaxslarning (birinchi navbatda, yosh turmush o'rtoqlarning ota-onalari) salbiy ta'siri va hokazo. Garchi, aslida, asosiy sabablarning ta'siri to'liq namoyon bo'lsa, hamroh bo'lgan holatlar harakat qila boshlaydi. Hozirgi vaqtda yosh turmush o'rtoqlar har qanday nizolarni, shu jumladan dastlab yengib o'tilishi mumkin bo'lgan nizolarni hal qilishning bir usuli sifatida ko'pincha keraksiz ravishda ajralishga murojaat qilishadi. Oilaning buzilishiga bunday "oson" munosabat ajralish allaqachon odatiy holga aylanganligi bilan bog'liq. Nikoh paytida, agar turmush o'rtoqlardan kamida bittasi birgalikdagi hayotidan qoniqmasa, ajralish niyati aniqlashadi. Bunday munosabat ajralishga undashi bilan tavsiflanadi [7].

Ajralishning asosiy sabablari: xarakterlarning mos kelmasligi, o'z manfaatlarini boshqasining irodasiga bo'ysundirishga qodir emasligi va istamasligi, bir turmush o'rtog'ining boshqasiga e'tibor bermasligi va boshqalar. So'nggi paytlarda ko'proq ajralishlar sababi er-xotinlardan birining spirtli ichimliklarga qaramligi, xiyonat tufayli, sevgi tuyg'usining yo'qolishi bilan bog'liq. Ikkala holatda ham nikohni buzish yoki yo'q qilish to'g'risida qaror qabul qilish juda qiyin [8].

Yosh oiladagi nizolar yosh turmush o'rtoqlarning bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan oilaviy hayot haqidagi g'oyalari tufayli yuzaga keladi. Nikohning roli oilaning shakllanishi davrida, er-xotinlar endigina bir-biriga moslasha boshlaganlarida juda muhimdir. Oiladagi barcha muvosazsiz va yengib bo'lmaydigan nizolar xuddi shunday - ajralish bilan tugaydi. Barcha nizolarni sinchkovlik bilan tahlil qilgan yoshlar, ularning aksariyatini qarama-qarshilikka olib kelmasdan oldini olish yoki oqilona hal qilish mumkinligini osongina bilib oladi. Oilaviy nizolar keng tarqalishi nikoh munosabatlarida nomutanosiblik mavjudligini ko'rsatadi. Bugungi kunda nizolarning mohiyati, shakllari va sabablarini aniqlash muammosi fan uchun ayniqsa dolzarbdir, chunki jamiyatning o'zgarishi davrida, ayniqsa, yosh oilalar o'rtasida ajralishlar soni ko'paydi. Nikohning dastlabki bosqichi - umumiy muammolarni hal qilish vaqti hisoblanib:

1. Majburiyatlarni taqsimlash (mehnat taqsimoti);
2. Uy-joy masalasini hal qilish;
3. Shaxsning deformatsiyasi;
4. Moliyaviy masalalarini hal qilish va hokazo [9].

Ma'lumki, oila hali to'liq rivojlanmaganligi sababli nikohning bu davri eng qiyin bo'lishi mumkin. Ushbu davrda ko'plab oilalar buziladi. Bunday muammolarning eng yaxshi yechimini topish uchun nizolar qanday rivojlanishini bilish kerak. Bunday ziddiyatli vaziyatlarda xatti-harakatlarning to'g'ri yo'nalishini rivojlantirish uchun nikoh nizolari nima ekanligini va odamlar qanday kelishuvga erishishlarini bilish lozim. Nizo - bu mojaroning barcha tomonlari uchun shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan muayyan muammoni hal qilish jarayonida ikki yoki undan ortiq odamlarning to'qnashuvlari (qarama-qarshiliklari)ning keskin kuchayishi deb ta'riflanadi. Nizo ijtimoiy hayot tabiatiga xos ijtimoiy hodisadir. Oilaviy hayotda nizolarni oldini olish mumkin emas, shuning uchun uni



inson hayotida sodir bo'ladigan tabiiy jarayon deb hisoblash lozim. Psixologiyada nizo deganda ikki yoki undan ortiq kishilarning o'zaro salbiy ruhiy holati tushuniladi, bu qarashlar, ehtiyojlar, manfaatlarining mos kelmasligi bilan tavsiflanadi hamda bir-biriga salbiy munosabatni keltirib chiqaradi.

Oilaviy nizolar - bu qarama-qarshi motivlar va qarashlarning to'qnashuvi asosida oila a'zolari o'rtasidagi qarama-qarshilik hisoblanadi. M.Mishina oilaviy nizolarni oila guruhidagi shaxslararo munosabatlarning keskinlashishi, tomonlarning pozitsiyalari, maqsadlari va munosabatlari bir-biriga mos kelmaydigan, bir-birini istisno qiladigan hodisa, deb ta'riflaydi. Ikkinchi holda, kelishmovchilik subyektivdir, obyektiv nomuvofiqlik yo'q va shuning uchun oila rivojlanishining turli bosqichlarida oilaviy muvozanat tiklanishi mumkin. Nizoning eng muhim ahamiyati oilaning shakllanishi davrida, er-xotinlar endigina bir-biriga moslasha boshlaganlarida sodir bo'lishidir. To'g'ridan-to'g'ri ushbu bosqichda ziddiyatli vaziyatlarni hal qilish usullari va vositalarini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Oila rivojlanishining dastlabki bosqichida oila mikromadaniyatining shakllanishi sodir bo'ladi, bu muhim rol o'ynaydi. Oilada bolalar tug'ilishi bilan hal qilinishi kerak bo'lgan yangi qiyinchiliklar paydo bo'ladi, moliyaviy va ta'lim funksiyalari alohida ahamiyatga ega. Oilada farzandlar va turmush o'rtoqlarning ulg'ayish bosqichida kelishmovchiliklar turli asoslarga ega. Mazkur sabablar psixologiya nizolarning asosiy turlarini belgilaydi.

Nizolar turmush o'rtoqlarning o'z roli funksiyalarini bajara olmasligi yoki undan qochish bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Baxtli hayot uchun har bir turmush o'rtog'i o'z foydalarining bir qismini qurbon qilishi va vaqtining muhim qismini oilaviy o'choqni shakllantirish va saqlashga sarflashi kerak. Oilaviy hayotning dastlabki davrida umumiy ehtiyojlar, qiziqishlar, odatlar, didlar va qarashlarning shakllanishi uchun qiyin davr boshlanadi. Har bir er-xotin kundalik oilaviy hayot sinoviga dosh bera olmaydi. Nikohning mustahkamligi ko'p jihatdan yosh turmush o'rtoqlar o'zlarining ijtimoiy birligini shakllantirish jarayonida qanday qilib moslasha olishlari, yangi rollarni o'zlashtira olishlari, o'zaro tushunish va hurmat muhitini yaratishlariga bog'liq. Qarama-qarshiliklarning ba'zilar turmush o'rtoqlarning o'zgaruvchan turmush sharoitlariga moslasha olmasligi yoki xohlamasligi bilan, ba'zilar esa bunday moslashish uchun obyektiv imkoniyatlarning yo'qligi bilan bog'liq.

ADABIYOTLAR:

1. Авдони́на И.Е. Этика и психология семейных отношений (психологопедагогические аспекты): учебное пособие /И.Е. Авдони́на, М.В. Носкова. - Екатеринбург: Ажур, 2010.- 246 с.
2. Алешина Ю.Е., Гозман Л.Я., Дубовская Е.М. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. - М.: Изд-во МГУ, 2006. - 120 с.
3. Дружинин В.Н. Психология семьи. - М.:КСП, 3-е изд. 2008. - 276 с.
4. Зунг Н.Т. Роль социально-психологических факторов в стабилизации молодой семьи // Психологический журнал. - 2007. Т.13. - №6. - 90- 92 с.



5. Левкович В.П., Зуськова О.Э. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов // Психологический журнал. - 2006. Т.6. -№3. - 126-137 с.
6. Мильшин А.О. Семья и семейные отношения. Цивилизационный взгляд /А.О. Мильшин. - Брянск: Ладомир, 2009. - 128 с.
7. Обозов Н.Н., Обозова А.Н. Диагностика супружеских затруднений // Психологический журнал. - 2008. Т.3, № 2, С.147-151.
8. Райгородский Д.Я. Диагностика семьи. Методики и тесты. Учебное пособие по психологии семейных отношений / под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Издательский дом Бахрах-М, 2007. – 736 с.
9. Сысенко В.А. Устойчивость брака. Проблемы, факторы, условия. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 198 с.
10. Rahimova, G. A. (2022). OILAVIY INQIROZLARNI OLDINI OLISHDA TARBIYANING AHAMIYATI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(1), 24-28.